

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com.tr

Web: www.uidergisi.com.tr

Sessiz ve Etkili: Küba'nın Tıp Diplomasisi

Kubilayhan ERMAN*

* Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atıf için: Erman, Kubilayhan, “*Sessiz ve Etkili: Küba'nın Tıp Diplomasisi*”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 12, Sayı 48, 2016, s. 77-94.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Sessiz ve Etkili: Küba'nın Tıp Diplomasisi

Kubilayhan ERMAN

Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İİBF, Giresun Üniversitesi, Giresun.

E-posta: kubilayhan.erman@giresun.edu.tr

ÖZET

Bir ulus devlet için diplomasi, milli çıkarlarını gözetirken uluslararası ilişkileri sürdürmenin en temel aracı olagelmiştir. Diplomasi, uluslararası sistemdeki köklü değişikliklere bağlı olarak dönüşüm geçirmiştir ve bugün uluslararası ilişkilerde tıbbi nitelikli projeler gibi çeşitli diplomasi girişimlerinin uygulanmakta olduğu görülmektedir. Günümüzde dışişleri memurlarının yanı sıra diğer birçok devlet görevlisi de diplomat rolünü üstlenmektedir. 20. yüzyılın başlangıcından itibaren tıp diplomasinin yürütülmesinde sağlık görevlileri kilit aktörler olmuşlardır. Bu makalede, Küba tarzı tıp diplomasisi, bu yaklaşımın evrimi ile artı ve eksileri tarihsel bir bakış açısıyla ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Küba, Tıp Diplomasisi, Uluslararası İlişkiler, Ulusal Çıkar.

Medical Diplomacy of Cuba: Silent and Efficient

ABSTRACT

Diplomacy for a nation state, has been the main instrument to maintain international relations while pursuing national interests. Diplomacy has been transformed due to radical changes in international system, and today different forms of diplomacy initiatives, such as international medical projects can be seen underway. Beside foreign service officers, many other functionaries of a nation state undertake the role of a diplomat as well. Since the beginning of 20th century, medical staff have been the key actors in pursuing medical diplomacy. In this paper, Cuba's way of medical diplomacy, the evolution of this approach and pros and cons are discussed within an historical perspective

Keywords: Diplomacy, Cuba, Medical Diplomacy, International Relations, National Interest.

Giriş

20. yüzyılda yaşanan büyük savaşlar, uluslararası krizler ve çatışmalar, devletler arasındaki sorunların çözüme kavuşturulmasında güç kullanımı yerine (aslında yeni bir kavram olmayan) diplomasiyi öne çıkarmıştır. Diplomasi; devletlerin dış politika amaçlarını gerçekleştirebilmek için kullandıkları araçlardan biridir ve devletler arası ilişkilerde görüşme ve diyalog yöntemlerini esas alır. Devlet sisteminin bir parçası olarak kurumsallaşan diplomasi, savaş ve çatışma durumlarında dahi devletler arası iletişimin birincil vasıtası olagelmıştır.¹ Sosyal ve siyasi bir varlık olan devlet,² öteki egemen devletlerle iletişimini gerçekleştirmek, diğer bir ifade ile diplomasi aracını kullanmak için daimi ya da geçici temsilcilere ihtiyaç duyar. Bu bağlamda, diplomasinin yürütülmesinde görev alan diplomatlar ya da diğer resmî görevliler, gönderen devlet ve kabul eden devlet arasında bir iletişim kanalı oluştururlar.

Günümüzde daha çok 1961 tarihli Diplomatik İlişkiler Hakkında Viyana Sözleşmesi'nin 14. maddesinde çerçevesi çizilen ve "diplomatlar sınıfı" tarafından yürütülen diyalog ve görüşmeler, egemen devletlerin birbirlerine düşüncelerini aktarmalarına imkân sağlayan temel yöntemler olarak öne çıkarken,³ diplomat olmayan görevlilerce yürütülen diğer ilişki biçimleri de alternatif iletişim ve etki kanalları açmakla devletlerin diplomatik süreçlerini desteklemektedir. Bu tür yöntemler, karşılıklı çıkar beklentisi içerisinde daha çok yumuşak güç projeksiyonu olarak ortaya çıkmakta ya da bu gücün unsurlarından destek almakta ve gönderen devletin kabul eden devlet ve kamuoyu üzerinde bir tür etki kazanmasını sağlamaktadır.

Tarihsel bakış açısıyla din misyonerlerinin faaliyetleri, çeşitli eğitim kurumları ve sağlık gönüllülerinin ülkeleri dışındaki çalışmaları genellikle diplomatik girişimler dışında kalan alternatif iletişim biçimlerindedir. Geçmişten günümüze, önemli bir kısmı devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilen bu girişimlerden tıp diplomasisi özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra devletler tarafından da uygulanmaya başlamıştır. Günümüzde "tıp diplomasisi" ya da "sağlık diplomasisi" kapsamında yer bulan girişimler, uluslararası örgütlerin insanî girişimlerinin yanı sıra devletler tarafından da dış politikanın desteklenmesi ve ulusal çıkarlara ulaşılması amacıyla uygulanır olmuştur. Tıp diplomasisi, kamu diplomasisini destekleyen işlevi bakımından da dikkat çekici bir yaklaşımdır. Bu çerçevede, ikili veya çok taraflı uluslararası girişimlerin bir sonucu olarak etnik ve siyasî çatışmaların yıkımlarına ya da doğal felaketlere maruz kalmış halklara uzanan insanî yardımlar, devletler ve halklar arasında olumlu duygu ve düşüncelerin filizlenmesine katkı yapmıştır.

Tıp Diplomasisi: Kısa Bir Tarihçe

Uluslararası ilişkilerde sağlık meseleleri ile diplomasiyi buluşturan yaklaşım 20. yüzyılda "tıp diplomasisi" olarak literatüre girmekle birlikte günümüzde bu kapsamdaki faaliyetler daha çok "Küresel Sağlık Diplomasisi" şeklinde adlandırılır olmuştur. Bu tabir, devletlerin ikili ya da çok taraflı girişimlerinin yanı sıra uluslararası sivil toplum kuruluşları ve diğer aktörlerin sağlığı ilgilendiren faaliyetlerinin de dâhil olduğu kapsayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır.⁴

1 Graham Ewans ve Jeffrey Newnham, *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007, s.167.

2 Münci Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 30. Baskı, İstanbul, 2012, s.35, 38.

3 G.R. Berridge ve Alan James, *A Dictionary of Diplomacy*, Palgrave, 1st Publishing, Great Britain, 2001, s.62, 66.

4 Rebecca Catz *et.al.*, "Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization", *The Milbank Quarterly*, Cilt 89, No.3, 2011, s.505.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla yeniden şekillenmeye başlayan uluslararası sistemde, Soğuk Savaş döneminde öne çıkan konvansiyonel tehditlerden farklı biçimde yapılan tehdit değerlendirmelerine salgın hastalıklar da konu olmaya başlamıştır. İnsanların ve toplumların etkileşim imkânlarının artması ve hızla gelişen ulaştırma teknolojilerine paralel olarak, bu tür hastalıkların eskiye nazaran dünyada daha uzun mesafelere daha kısa sürede yayılarak daha büyük kitleleri etkiler hale gelmesi devletleri işbirliğine ve ortak çözüm arayışlarına yöneltmiştir.

Küresel etkili sağlık meselelerinin ortak girişimlerle çözümü düşüncesinin 19. yüzyıla kadar gittiği kabul edilmekle birlikte sağlık meselelerinin yarattığı zor durumlar 1995 ve 2005 yılları arasında devletler tarafından daha fazla ele alınmaya başlanmıştır.⁵ Bu bağlamda, özellikle 21. yüzyılın başlangıcından itibaren birçok devlet, dış politikalarını küresel sağlık konusundaki girişimlerle ilişkilendirmenin önemini idrak etmiştir.⁶ Brezilya, Fransa, Endonezya, Norveç, Senegal, Güney Afrika ve Tayland'ın 2006 yılında bir araya gelerek "Dış Politika ve Küresel Sağlık Girişimi"ni (DPKSG) başlatmalarının ardından, 2007 yılında bu konuda "Oslo Bakanlar Bildirisi" imzalanmıştır. Küresel sağlık güvenliği, bu girişimden önce de Dünya Sağlık Örgütü'nün gündeminde ve faaliyet konuları kapsamında yer almakla birlikte, bahse konu yeni girişim ile sağlık meselelerine daha fazla önem verilmesi ve bunların dış politikada stratejik meseleler haline getirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede, özellikle küresel sağlık güvenliği konusu öne çıkarılmıştır. DPKSG'nin temel varsayımı, politika belirleyicilerin liderliği olmadan sağlığın stratejik bir dış politika meselesi olamayacağı düşüncesine dayanmaktadır ve bu girişim küresel sağlık güvenliği meselelerinde genel, ortak ve stratejik bir yaklaşım öngörmektedir. Bu bağlamda sağlık meselelerinin ulusal güvenlik, ekonomik büyüme, kalkınma ve insanlık onuru ile birbirine bağlı olduğu yaklaşımından hareketle, küresel sağlık güvenliği, sağlık meselelerini dış politikada sağlanmaya çalışılan birçok çıkar ile aynı zeminde buluşturan geniş kapsamlı bir konsept olarak ortaya çıkmıştır.⁷

Dünya Sağlık Örgütü'ne göre; "Küresel Sağlık Diplomasisi" halk sağlığı, uluslararası ilişkiler, işletme, hukuk, iktisat disiplinlerini bir aya getirir ve sağlık için küresel bir politika ortamını şekillendiren ve yöneten ilişkilere yoğunlaşır.⁸ Bu çerçevede küresel sağlık diplomasisinde sağlık, dış politika ve ticaret arasındaki ilişkiler öne çıkmaktadır. Küresel sağlık diplomasisi birçok farklı anlamda kullanılmakla birlikte bu kullanımları, uluslararası halk sağlığını ilgilendiren meseleler bakımından üç farklı etkileşim kategorisinde sınıflandırmak mümkündür. Bunlar; devletler arasında resmi temas ve görüşmeleri ifade eden "çekirdek diplomasi", devletler ve diğer aktörler arasında cereyan eden ancak bağlayıcı anlaşmalarla sonuçlanması gerekmeyen "çok taraflı diplomasi" ve son olarak uluslararası halk sağlığı aktörleri ile bunların çalıştıkları alanlardaki meslektaşları, ev sahibi ülke resmi görevlileri, sivil toplum örgütleri, özel sektör şirketleri ve halk arasındaki etkileşimle ortaya çıkan "gayri resmi diplomasi"dir.⁹

Küresel güvenliği tehdit eden sağlık sorunları ile mücadelede uluslararası aktörler arasında işbirliği ve ortak çözüm arayışları özellikle 2000'li yıllarda ivme kazanmış ve küresel sağlık diplomasisi kavramı gelişmiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün faaliyet ve projeleriyle de uyum gösteren bu yaklaşım

5 David P. Fidler, "Assessing the Foreign Policy and Global Health Initiative", *Chatham House Briefing Paper*, June 2011, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/0611bp_fidler.pdf, s.3, (Erişim Tarihi 24 Ocak 2016).

6 Katherine E. Bliss, "Health Diplomacy of Foreign Governments", *Center for Strategic & International Studies (CSIS)*, May 2011, http://csis.org/files/publication/111222_Bliss_HealthDiplomacy_Web.pdf (Erişim Tarihi 10 Nisan 2015).

7 Fidler, "Assessing the Foreign Policy", s.1, 2 ve 4.

8 WHO, *Global Health Diplomacy*, <http://www.who.int/trade/diplomacy/en/> (Erişim Tarihi 20 Ocak 2016).

9 Catz, "Defining Health Diplomacy", s.505, 506.

çok taraflı diplomasinin küresel sağlık meseleleri üzerine yoğunlaştırılmasıdır. Öte yandan, devletler uluslararası ilişkilerde farklı maksatlarla da sağlık meselelerine odaklanmışlardır. Bu bağlamda, Soğuk Savaş döneminde devletler arasında yaşanan güç ve nüfuz mücadelesinde, ulusal çıkarların gerçekleştirilmesi amacıyla sağlık meseleleri uluslararası politikaya konu edilerek sağlık ve diplomasinin bir arada ele alındığı yaklaşımlar sergilenmiştir.

Bu küresel rekabet döneminde Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği ve Çin'in jeopolitik ve ideolojik saikler doğrultusunda sağlık meseleleri ve diplomasiyi birleştiren uygulamalarla ilgilenmeye başladıkları görülmektedir.¹⁰ Küba'yı da hemen hemen aynı dönemde sağlık ve diplomasi faaliyetlerini bir araya getiren eklektik yaklaşımı ile bu aktörlerin arasına katmak mümkündür. Uluslararası ilişkilerde sağlık meselelerine odaklanan bu tür dış politika yaklaşımının, daha çok Küba'ya özgü olarak kullanılan "tıbbi uluslararasıılık" tabirinin yanı sıra "sağlık diplomasisi" ya da "tıp diplomasisi" olarak da adlandırıldığı görülmektedir.

Tıp diplomasisi Gurel tarafından; "milletler arasında olumlu ilişkileri teşvik etmek ve/veya belirli çıkarların karşılıklı değişimini sağlamak amacıyla tıp ve sağlık alanındaki varlık ve kaynakların kullanıldığı bir uluslararası ilişkiler modeli" olarak tanımlanmıştır.¹¹ Thomson'a göre ise tıp diplomasisi, ihtiyaç içinde bulunanlara yardım etmek amacıyla tıbbi tedavi, uzmanlık ve personel ihraç ederek Ortadoğu, Asya, Afrika ya da başka bir yerde insanların kalplerini ve güvenlerini kazanmaktır.¹² Tıp diplomasisi; ülkelerin birbirleriyle ilişkilerini geliştirmek ve aynı zamanda sağlık alanındaki çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla işbirliği yapmalarıdır. Bu her iki ülkeye de önemli kazanımlar sağlayan bir yumuşak güç etkileşimidir ve bir uluslararası ilişkiler modeli olarak ele alınması yönündeki değerlendirmelere konu olmaktadır.¹³

İnsanlık tarihinde tıp diplomasisi kavramı görece yeni olsa da, devletlerin ikili ilişkiler çerçevesinde başka devletlere sağlık görevlileri göndermeleri uygulaması uzun yıllar öncesine dayanır. 19. yüzyıldan itibaren Mezopotamya bölgesinde yapılan kazılarda ortaya çıkarılan kil tabletler, Asur ve Babil devletlerindeki ciddi tıp eğitimi, kurumsallaşmış halk sağlığı sistemi ve tıp alanında ulaşılan gelişmişlik düzeyine dair bilgileri ihtiva etmektedir. Bu bağlamda; kralların kendi ülkelerinin hekimlerini diğer dost ülkelere "ödünç verdiği" de kayıtlarda yer almıştır. Bu kayıtlardaki örneklere göre; M.Ö. 1279 ve 1265 yılları arasında hüküm süren Babil Kralı *Kadashman-enlil*, birkaç yıl boyunca Hitit sarayında görevlendirilmiş olan bir hekimin geri gönderilmesini istemektedir. Başka bir kayıтта, M.Ö. 1280 yılında Hitit Kralı *Hattuşil*, tedavisi için bir hekim ve bir "sağlık teknisyeni" göndermesini Babil Kralından istemiştir. Yine bu kayıtlardan Mısır Firavunu *III. Amenophis* ile Mittani Kralı *Tushrata*'nın tedavileri için de Asurlu hekimlerin gönderildiği anlaşılmaktadır.¹⁴

Geçmişte tıp ve sağlık hizmeti, devlet sistemi dışında kalan dinsel nitelikli kurumlar tarafından da ihtiyaç içerisindeki toplumlara ve ülkelere sunulmuş, modern dönemde ise bu maksada matuf olarak sivil toplum kuruluşları ortaya çıkmaya başlamıştır. Roma İmparatorluğu döneminde, IV. yüzyıla kadar, büyü

10 Fidler, "Assessing the Foreign Policy", s.3.

11 Ogan Gurel, "Medical Diplomacy: A Brief Outline", <https://ogangurel.wordpress.com/tag/medical-diplomacy/> (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).

12 Tommy G. Thompson, "The Cure for Tyranny", *The Boston Globe*, October 24, 2005, http://www.boston.com/yourlife/health/other/articles/2005/10/24/the_cure_for_tyranny/ (Erişim Tarihi 11 Nisan 2005).

13 Julie M. Feinsilver, "Cuba's Medical Diplomacy", *A Changing Cuba in a Changing World*, Mauricio A. Font (Compiled by), Bildner Center for Western Hemisphere Studies, New York, 2008, s.273.

14 Robert Paulissian, "Medicine in Ancient Assyria and Babylonia", *Journal of Assyrian Academic Studies*, Cilt V, No.1, 1991, s.3, <http://www.jaas.org/edocs/v5n1/Paulissian.pdf> (Erişim Tarihi 10 Nisan 2015).

temelli tedaviden bilimsel temelli tedaviye geçilmiş ve Hıristiyanlığın Roma toplumunda benimsenmesi sürecinde Hıristiyan hekimlerce halka karşılıksız tedavi hizmeti sunulmuştur.¹⁵ Bu dönemde kilise çevresinde gelişen sosyal yardım anlayışı ile bir yandan fakir ve yaşlılarla ilgilenilirken diğer yandan da hasta bakımı konusunda hizmet verilmiştir. Bu yardım sistemi daha çok manastırların içerisinde gerçekleştirilmekle birlikte kilisenin bahse konu faaliyeti toplumdan da finansal destek bulmuştur.¹⁶ Her ne kadar iki farklı devlet arasında diplomasi çerçevesinde yürütülen projeler olarak ortaya çıkmasalar da, bu tür tıbbi destek hizmetleri Hıristiyanlığın farklı coğrafyalarda, farklı toplumlar arasında yaygınlaştırılması sürecinde Hıristiyan misyonerleri tarafından sıklıkla başvurulmuş bir uygulama olmuştur.

Sonraki dönemlerde Hıristiyan misyonerler, tedavi görevini hem Hıristiyanlığın gereklerinden biri olarak değerlendiriyorlar, hem de bu tür misyonları önemli bir *Evanjelist* temsil mekanizması olarak gördüklerinden dolayı tıbbi tedavi misyonları kuruyorlardı.¹⁷ Zira “Tıbbi Evanjelizm Programları” yıllar boyu dünya genelinde olumlu karşılanan bir kilise imajı yaratan önemli bir araç olmakla kalmamış, aynı zamanda bu tür girişimler çerçevesinde kurulan mütevazı dispanserlerden gelişmiş hastanelere kadar birçok eğitim ve sağlık kuruluşu buldukları bölgelerde insanların bedenlerine ve ruhlarına hitap etmiştir.¹⁸

Öte yandan tıp diplomasisi kavramı, ABD’de Carter döneminde, başkanlık sağlık danışmanı olarak görev yapan Peter Bourne tarafından uluslararası ilişkiler alanına kazandırılmıştır. 1977 yılında yazmış olduğu bir memorandumda tıp diplomasisi terimini kullanmış olan Bourne¹⁹, sağlık ve tıp hizmetlerinin uluslararası ilişkileri geliştirmede sahip oldukları rolün önemine değinmiş ve ilişkilerin gerginleştiği ya da bozulduğu dönemlerde tıp diplomasisinin iletişim kanalları açabilecek bir vasıta olabileceğine vurgu yapmıştır.²⁰

İlk uygulamaları 1940’lı yıllarda başlayan bu yumuşak güç aktarımı, sonraki yıllarda ABD dış politika bileşenlerinden biri olarak ele alınmış ve stratejik hedeflere ulaşmada bir vasıta olarak kullanılmıştır. ABD’nin bu konudaki tarihçesine bakıldığında, uluslararası tıbbi girişimler kapsamında, kısa-orta-uzun vadeye yayılabilen ve sınırlı ya da stratejik bir seri kazanım sağlaması beklenen; afetlerde insani yardım, doğrudan sağlık hizmetleri, hıfzıssıhha ve salgın önleme ve hekim-lider ilişkisi gibi uygulama türleri öne çıkmaktadır. ABD’nin bu kapsamdaki uygulamalarına sivil ve askeri kuruluşların iştirak ettiği, tıbbi personel ile bilim adamlarının; Orta ve Güney Amerika, Doğu Afrika, Büyük Okyanus Adaları, Avrupa ve Doğu Asya bölgesinde görevlendirildikleri görülmektedir. Bu bölgelerde, ev sahibi ülkedeki meslektaşları ile birlikte çalışan ABD’li görevliler, ABD etik değerlerinin tanıtımını yapmaktadırlar. Bu tür görevlerin yerine getirilmesi veya desteklenmesi amacıyla ABD Deniz Kuvvetleri’ne bağlı deniz araçları da kullanılmaktadır.²¹

15 Jerry Pattengale, “Christian Physicians in the Roman Empire”, Green Scholars Initiative Lecture Series, December, 2012, http://www.gordonconwell.edu/resources/documents/1Drpmanuscript_Final.pdf, s.1 (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).

16 Marius Telea, “Medical Care in Byzantium from Mission to Devotion”, *European Journal of Science and Theology*, Cilt 8, Supplement 2, September 2012, s.151.

17 C. J. Zvogbo, “Medical Missions: A Neglected Theme in Zimbabwe’s History, 1893-1957”, *Zambezia Journal*, Cilt 13, No. 2, 1986, s.109.

18 “Editorials”, *Scope* (World Medical Missions), Cilt 8, No.5, Nov-Dec. 1971, s.5.

19 Kristin L. Ahlberg ve Adam M. Howard (Der.), “Human Rights and Humanitarian Affairs”, *Foreign Relations of the United States, 1977-1980*, Cilt II, USA Government Printing Office, Washington, 2013, <http://static.history.state.gov/frus/frus1977-80v02/pdf/frus1977-80v02.pdf>, s.971 (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).

20 Peter G. Bourne, “A Partnership for International Healthcare”, *Public Health Reports*, March-April 1978, Cilt 93, No.2, s.121, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1431875/pdf/pubhealthrep00143-0012.pdf> (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).

21 J. Marrogi ve Saadoun al-Dulaimi, “Medical Diplomacy in Achieving U.S. Global Strategic Objectives”, *Joint Force Quarterly (JFQ)*, Cilt 74, 3rd Quarter, 2014, s.124, 125.

ABD örneğinde olduğu gibi devletlerin kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek amacıyla sağlık ve tıp meselelerini ikili ilişkilerde sık olarak kullanmaya başladıkları görülmektedir. Bu bağlamda küresel tıp diplomasisi alanında Çin'in girişimleri dikkat çekicidir. Çin de tıp diplomasisinin küresel oyuncularından biridir ve bu diplomasi türünü bir dış politika stratejisi olarak uygulamaktadır. Deniz Kuvvetleri bünyesinde ilk hastane gemisini inşa etmiş olan Çin'in dış yardımlarının büyük kısmını hastane ve klinik yapımı, sıtma ile mücadele ve tedavi merkezleri kurulması, tıp personeli görevlendirilmesi, mahalli sağlık görevlilerinin eğitilmesi, ilaç ve malzeme tedariki gibi sağlık projeleri oluşturmaktadır. Çin de Küba gibi, maaşları devlet tarafından ödenen tıp çalışanlarını belirli dönemlerle Afrika kıtasına göndermektedir. Çin 2009 yılına kadar Afrika kıtasında 100 sağlık tesisi inşa etmiş ve bu yöndeki projelerini sonraki yıllarda da sürdürmüştür. Bu kıtada çok sayıda sağlık çalışanının eğitimini de üstlenen Çin, ülke dışında tıbbi tesis inşası konusunda Amerika'nın oldukça ilerisinde bulunmaktadır. Çin bu bağlamda Afrika kıtasında ciddi bir başarı elde etmiş durumdadır.²²

Çin uyguladığı tıp diplomasisi sayesinde uluslararası alanda, özellikle Birleşmiş Milletler teşkilatında birçok devletin desteğini kazanmayı başarmıştır.²³ Öte yandan, son yıllarda Ortadoğu coğrafyasında İsrail'de yerleşik bazı sivil toplum örgütleri ve sağlık kuruluşları da sınırlı ve bir sivil inisiyatif olarak "tıp diplomasisi" uygulamaya başlamışlardır.²⁴ Dünya'da tıp diplomasisi alanındaki uygulamalarıyla öne çıkan diğer bir devlet ise Küba'dır. Bu konuda yapmış olduğu araştırmaları ile bilinen Erisman'a göre; Küba'nın uluslararası tıbbi yardım programları diğer devletlerden ve uluslararası kuruluşlardan daha kapsamlıdır.²⁵ Küba tıp diplomasisini uzun yıllardır ikili ilişkileri çerçevesinde sürdürmekte ve tıp alanında bilgi, tecrübe ve hizmet aktarımı yaparak milli çıkarlarını maksimize etmeye çalışmaktadır. Tıp alanında ciddi gelişmeler kaydeden Küba, günümüzde bu diplomasi yöntemini farklı bir bakış açısıyla uygulamayı sürdürmektedir.

Küba, Dış Politika ve Tıp Diplomasisi

1944-1952 yılları arasında Küba'da iktidarda kalan Küba Devrimci Partisi'nden ayrılan Küba Halk Partisi'nin eski üyelerince kurulan Fidel Castro'nun liderliğindeki 26 Temmuz Hareketi 1959 yılında Batista rejimini devirmeyi başarmıştır.²⁶ Bu hareketin sergilediği başarının ardından Küba, kısa süre içerisinde sosyalist bir rejime dönüşmüş ve ABD'nin yeni rejime karşı aldığı politik tutum yansımaları olarak Küba'ya uygulanan ambargo, Domuzlar Körfezi ve "Mangoose" gibi operasyonlar nedeniyle Castro rejimi ABD'yi bir tehdit olarak görmeye başlamıştır. Öte yandan Castro yönetimindeki Küba, SSCB ile ekonomik ve siyasi ittifak ilişkileri geliştirmiştir. ABD'nin takip eden dönemdeki yaklaşımı Castro liderliğindeki Küba'nın uluslararası toplumdaki soyutlanması amacı çerçevesinde şekillenmiştir. ABD ile Küba arasındaki gerginlik ve iki ülkenin birbirlerine karşı benimsedikleri sert siyasi retorik, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yumuşamaya başlamıştır. 2013 yılında Nelson Mandela'nın cenaze töreninde karşılaşmalarının ardından, devlet başkanları Barack Obama ve Raúl Castro, 2014 yılı Aralık ayında ABD ve Küba arasındaki sorunların çözümüne yönelik yeni bir sürecin başladığını açıklamışlardır.²⁷

22 Ibid., s.126.

23 Ibid., s.127.

24 Bkz. Jeff Moskowitz, "Can Israel's Medical diplomacy Make it the Cuba of the Middle East", March 26, 2015, <http://tabletmag.com/jewish-news-and-politics/189770/israel-medical-diplomacy> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).

25 H. Michael Erisman, "Brain Drain Politics: The Cuban Medical Professional Parole Programme", *International Journal of Cuban Studies*, Cilt 4.3 ve 4.4, 2012, s.269.

26 Nelson P. Valdes, "The Cuban Revolution", *Latin America, Its Problems and its Promise*, Jan Knippers Black (Der.), Westview Press, U.S.A, 2011, s.342.

27 Kubilayhan Erman, *Latin Amerika ve İspanya Üzerine Güncel Çalışmalar*, Gece Kitaplığı, 1. Baskı, Ankara, 2015, s.167, 168.

Furtak, 1959 yılından başlayıp 1980 sonlarına uzanan dönemde Küba'nın dış politikasını beş evrede incelemiştir. İlk yılları kapsayan “Yeniden Uyum” döneminde (1959-1960/61), devrimci nitelikleri öne çıkan bir rejimin kurulması, ABD baskısına rağmen rejimin pekiştirilmesi ve Sovyetler Birliği'nin askeri-ekonomik desteğinin sağlanması esas alınmıştır. ABD'ye olan siyasi ve ekonomik bağımlılığın sona erdirildiği “Devrimin İhracı” dönemi (1961-1967) ise, Sovyetler Birliği'nin “özerk ideolojik bir cephesi” olarak Küba'nın Latin Amerika'da gerilla hareketlerine destek vermesi ve bütün üçüncü dünya ülkelerinde devrimci güçlerin örgütlenmesi amacının benimsenmesi ile dikkati çekmektedir.²⁸

“Pekiştirme” döneminde (1968/69-1974), Sovyetler Birliği ile Batı-Doğu geriliminden kaynaklanan “barış içerisinde bir arada yaşama” politikası çerçevesinde siyasi ve ideolojik bir yakınlaşmanın gerçekleştiği, devrim ihracından vazgeçildiği, ABD ile Latin Amerika ilişkilerinin normalleştirilmesi için ilk adımların atıldığı görülmektedir. 1975-1979 yılları arasındaki “Küresel Dinamik” döneminde Küba'nın Afrika'daki bazı askeri projeleri, bağlantısızlar hareketinde liderlik arayışları, Latin Amerika ve Karayip devletleri ile işbirliğinin artırılması gayretleri öne çıkmıştır.²⁹ Bu dönemde Küba muharip güçlerinin Afrika'da boy gösterdiği dikkat çekmektedir. Küba'nın Latin Amerika'da “devrimi yayma” politikası böylelikle başka bir kıtaya ve üçüncü dünya ülkelerine ulaşıyordu. Bu dönemde Küba politikalarının özellikle uluslararası niteliğine daha fazla vurgu yapılmıştır. Küba devriminin ilk yıllarında ABD'ye rağmen rejimi sürdürmeye çalışan Küba yönetimi, 1970'lerde bu ülkeden beklediği tehdit derecesi azaldığında ve güvenliği görece arttığında Afrika kıtasındaki projelere yoğunlaşmıştır.³⁰

“İlımlılık ve Beklenti Tutumu” olarak adlandırılan dönemde ise özellikle 1980'den itibaren “ABD ile bir anlayış zemini bulma” yaklaşımı duraksamış, bazı Latin Amerika ve Karayip devletleri ile ilişkilerde bozulmalar ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Küba bağlantısızlar hareketinden uzaklaşma eğiliminde olmuştur.³¹ Küba'nın dış politika yaklaşımına 2015 yılından itibaren başlayan yeni bir evreyi daha eklemek mümkündür. Zira yarım asrın ardından bu dönemde Küba ve ABD, siyasi ve ekonomik ilişkilerini normalleştirme sürecine girmişlerdir.

Dış politikasında dönemsel değişiklikler görülen Küba, devrimin ardından gelen ilk on yılı daha çok beka kaygıları ve bu bağlamdaki mücadeleleri ile geçirmiştir. Küba bu dönemde, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler kurmakla birlikte, birçok diğer küçük devlet gibi küresel politika yerine bölgesel dış politikaya yönelmiştir.³² İşte Feinsilver tarafından “gerçek bir Küba tehdidi” olarak nitelenen³³ Küba'nın “tıbbi enternasyonalizmi” bu süreçte, 1959 yılında Castro hükümetinde Sağlık Bakanı olarak görevlendirilen Ernesto (Che) Guevara tarafından başlatılmıştır.³⁴ Küba'nın bu tür bir projeyi başlatmasının arka planını inceleyen araştırmacılar bu konuda farklı değerlendirmeler ortaya koymaktadırlar. Erisman'a göre; Küba'nın yeni rejimi uluslararası politikada, Soğuk Savaş dönemindeki sert güç unsurundan ziyade yumuşak güç unsurunu önemsemiştir.³⁵ Yumuşak güç Joseph Nye'nin, “istenilenin elde edilmesi için başkalarının davranışlarını değiştirmek” şeklinde tanımladığı

28 Robert K. Furtak, “Cuba: un cuarto de siglo de politica exterior revolucionaria”, *Foro Internacional*, Cilt 25, No. 4, 1985, s.344.

29 Ibid.

30 William M. Leogrande, *Cuba's Policy in Africa, 1959-1980*, Institute of International Studies, University of California, Berkeley, 1980, s.1.

31 Furtak, “Cuba”, s.344.

32 Leogrande, *Cuba's Policy*, s.1.

33 Feinsilver “Cuba's Medical”, s.273.

34 Marrogi ve al-Dulaimi, “Medical Diplomacy”, s.126.

35 Erisman, “Brain Drain Politics”, s.270.

güç kavramının uygulama yöntemlerinden biridir.³⁶ Öte yandan Feinsilver'e göre; Küba'nın yeni yönetimi, devrim esnasında kendisine arka çıkan devletlere destek olmayı görev addederken, aynı zamanda tıp diplomasisini dost ülkeler kazanmak, halkları etkilemek, akılları ve kalpleri kazanmak amacıyla bir "yumuşak güç diplomasisi" enstrümanı olarak kullanmıştır.³⁷ Yeni rejimin ilk yıllarında başlayan ambargonun yarattığı sorunları aşmak için halk sağlığı perspektifiyle tıbbi gelişmeye büyük önem veren Castro ve ekibinin söylemlerindeki ideolojik vurgu dikkat çekmektedir. Kendisi de tıp eğitimi almış olan (Che) Guevara, hekimliği kitlelerle "dayanışmanın yeni silahı" olarak nitelerken,³⁸ Castro'nun da tıp eğitimi ve sağlık alanındaki gelişmelere büyük önem verdiği çeşitli konuşmalarından anlaşılmaktadır.³⁹ Castro, 17 Ekim 1962 tarihinde, "Victoria de Giron" Temel ve Klinik Öncesi Bilimler Enstitüsü'nün açılışında yaptığı konuşmada, henüz diğer ülkelerden destek almaya devam ederken dahi Küba'nın başka ülkeler için sembolik bile olsa bir şeyler yapabileceğini dile getirmiş ve Cezayir'e yapmış oldukları yardımdan bahsetmiştir. Bu konuşmada sağlık meseleleri bakımından Cezayir'de durumun çok trajik olduğuna vurgu yapan Castro, Cezayirlilere yardım etmek üzere gönderilmesi planlanan elli kişilik heyet için ülkesindeki doktorların gönüllü olacaklarına inandığını ve sekiz-on yıl içinde "kardeş halklara" destek olacak bu kişilerin sayılarının artacağını ifade etmiştir.⁴⁰

Bu yaklaşım çerçevesinde, 1960 yılında deprem kurtarma çalışmaları için Şili'ye afet kurtarma desteği sağlanırken, Mayıs 1963'te ise elli beş kişilik bir sağlık ekibi Cezayir'e gönderilmiştir.⁴¹ Cezayir Projesi, Küba'nın ABD ambargosu devam ederken gerçekleştirdiği ilk uzun süreli diplomatik girişim olarak dikkati çekmektedir. Elli beş doktorun yanı sıra yardımcı sağlık personelinin de yer aldığı Küba misyonu Cezayir'de on dört ay görev yapmıştır.⁴² Bu dönemden itibaren tıp diplomasisi Küba dış politikasının temel yaklaşımlarından biri olmuş ve Küba, birçok kalkınmakta olan ülkeye uzun ya da kısa süreli tıbbi destek sağlamıştır.⁴³

Literatürde genel olarak tıp diplomasisinin türlerinden ziyade amaç, kapsam, hedef ve yöntem farklılıklarına vurgu yapılmaktadır. Tıp diplomasisini uzun bir süredir uygulayan ABD, Çin ve Küba gibi devletlerin bu alandaki uygulamalarına bakıldığında, genel olarak insani yardımda bulunma, ideolojik dayanışma ve ulusal çıkarların sağlanması gibi amaçlar; faaliyet alanları bakımından dünyanın sorunlu bölgelerine hitap etme ya da çıkarlar doğrultusunda belirli coğrafi bölgelere yoğunlaşma gibi sınırlamalar, sunulan sağlık hizmetinin kapsamındaki görülen farklılıklar ve uygulamadaki yöntem farklılıkları dikkati çekmektedir. Küba'nın tıp diplomasi uygulaması diğer devletlerin bu konudaki yaklaşımları ile yönetsel benzerlikler içermekle birlikte, amaç, kapsam ve hedef bakımından farklılıklar göstermektedir.

Küba'nın uyguladığı tıp diplomasisini, etkileşim niteliği bakımından genel olarak yukarıda ifade edilen "çekirdek diplomasi" kapsamında değerlendirmek mümkündür. Ancak, bu dış politika yaklaşımında Küba yönetiminin birincil muhatapları devletler olsa da yapılan işin doğası gereği sağlık

36 Joseph Nye, "Think Again: Soft Power", 23.02.2006, <http://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/> (Erişim Tarihi 23 Mayıs 2015).

37 Feinsilver "Cuba's Medical", s.274, 275.

38 Gregorio Delgado García ve Elena López Serrano, *La salud pública y la juventud en el pensamiento del "Che" Guevara*, La Oficina del Historiador del MINSAP, Habana, 1997, s.25.

39 Bkz. Fidel Castro, *La Historia me absolverá y otros discursos*, Ministerio del Poder Popular para la Comunicación y Información, Venezuela, 2009.

40 "Lecciones de La Revolucion, La Crisis de los misiles y la respuesta de Cuba", *Debates*, 21 de Octubre 2011, s.8.

41 Jorge G. Castañeda, *Compañero: The Life and Death of Che Guevara*, Vintage Books, 1st Edition, U.S.A., 1998, s.244.

42 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.274.

43 Ibid.

hizmeti sunulan diğer ülke halkı da etkileşim dairesinin odağında yer almaktadır. Bu nedenle Küba tıp diplomasisi modelinin “gayri resmi diploması” boyutu da öne çıkmaktadır.

Küba'nın dış politikada böylesi bir yaklaşıma başvurmasında bazı faktörlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki Fidel Castro ile birlikte Küba yönetiminin benimsenen yeni vizyon doğrultusunda, sağlığın temel insan hakkı olduğuna ve bu konuda devletin sorumluluğuna odaklanan siyasi iradedir. Diğer bir faktör ise Castro yönetiminin, gelişmiş devletlerin sağlık alanındaki göstergelerine ulaşmanın hedeflenmiş olmasıdır. Küba kendi sağlık gelişmişlik düzeyini benzer durumdaki devletlerden ziyade ABD ile kıyaslamayı tercih etmiştir. Küba'nın evrensel ve ücretsiz bir tedavi sistemi kurmuş olması sağlık göstergelerinde hedeflenen seviyeye ulaşılmasını sağlamıştır. Ayrıca, tıp diplomasisi gibi bir dış politika metodunun uygulanmasını mümkün kılan esas unsurlardan biri de yurt dışına gönderebilecek yeterli sayıda doktorun olmasıdır. Küba başta doktorlar olmak üzere çok sayıda sağlık personeli yetiştirerek bu alanda belirli bir yeterliliğe ulaşmıştır.⁴⁴

Gönderen devletin sahip olduğu imkânların yanı sıra, bu yaklaşımı ev sahibi devlet açısından da kolaylaştıran şartlar mevcuttur: Bu bağlamda, Kübalı sağlık görevlilerinin hizmet ettiği ülkelerde kişi başına düşen doktor sayılarının oldukça düşük olduğu, tıbbi personelin ülke genelinde coğrafi açıdan ve uzmanlık dallarına göre dengeli bir şekilde dağıtılmadığı dikkat çekmektedir. Öte yandan, o ülke vatandaşı hekimlerin çalışmak istemedikleri yerlerde Kübalı hekimlerin çalışmayı kabul etmeleri ve ilgili ülkelerin Kübalı doktorları görevlendirmek suretiyle sağlık sorunlarını daha düşük maliyetle çözüme eğilimleri Küba'nın tıp diplomasisi uygulamasını kolaylaştırmıştır.⁴⁵ Zira Küba'nın doğrudan yardımlarının ev sahibi ülke açısından maliyetleri oldukça düşük düzeyde kalmaktadır. Çoğu durumda Küba hükümeti sağlık görevlilerinin maaşlarını ödemeye devam etmekte, ev sahibi ülke ise aylık ücret (250-375 ABD doları), ulaşım masrafları, yeme ve barınma ihtiyaçlarını karşılayarak bazı katkılar yapmaktadır.⁴⁶ Küba tıp diplomasisinin kapsamı, üçüncü devletler ve başta Dünya Sağlık Örgütü olmak üzere uluslararası kuruluşların destekleri ile daha da genişlemiştir. Bu bağlamda yaklaşık yüz sivil toplum kuruluşunun Küba'nın sağlık programlarına destek verdiği dikkat çekmektedir.⁴⁷

Küba'nın bu alana yönelmesinde, tıp alanında kaydedilen tarihsel bilgi ve tecrübe birikiminin de cesaret verici bir rol oynadığı görülmektedir. Zira Küba'daki resmî tıp eğitimi 1728 yılında Havana Üniversitesi'nde (*La Universidad Real y Pontificia de San Jeronimo de Habana*) başlamış ve tarihsel süreçte gelişmiştir. 1842 yılında seküler hale gelen üniversitede radikal reformlar gerçekleştirilmiş ve tıp fakültesi bünyesinde yeni bölümler açılmıştır. 20. yüzyılın başlarında, tıp eğitimcisi Enrique José Varon önderliğinde yeni bir ders planı uygulanmaya başlamış ve bir pedagoji bölümü açılmıştır. 1959 yılındaki Küba Devrimi'nin ardından tıp eğitimi alanında yeni bir dönem başlamıştır.⁴⁸

Küba'da Castro yönetiminin başlangıcında Halk Sağlığı Bakanlığı kurulmuş ve Havana Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde yeni bölümler açılmıştır. Halk Sağlığı Bakanlığı 1962 yılında Küba'da resmi olarak uzmanlık formasyonuna başlamıştır.⁴⁹ Küba sağlık sistemi, esas olarak salgın hastalıkların önlenmesi ve ülkenin sağlık alanındaki kalite seviyesinin yükseltilmesine odaklanmıştır.⁵⁰ Küba

44 Ibid., s.275, 276.

45 Ibid., s.276.

46 Julie M. Feinsilver, “Médicos por petróleo”, *Nueva Sociedad*, No.216, Julio-Agosto 2008, s.118.

47 Feinsilver, “Cuba's Medical”, s.277.

48 Ramón Salas Perea ve Arlene Salas Mainegra, “La Educación Médica Cubana. Su Estado Actual”, *Revista de Docencia Universitaria*, Cilt 0 (Número Especial), 2012, s.294, 295

49 Ibid., s.295.

50 Feinsilver, “Cuba's Medical”, s.276.

Devrimi ardından gelen dönemde halk sağlığı üzerinde hassasiyetle durulmaya başlanmış ve bu ilgiye daha sonra tüm kıtalardaki çok fakir ve gereksinim içindeki ülkelerle etik dayanışma ve onlara destek olma anlayışı eklenmiştir. Bu bağlamda Latin Amerika Tıp Okulu (*Escuela Latinoamericana de Medicina - ELAM*) bir proje olarak ortaya çıkmıştır.⁵¹ Latin Amerika Tıp Okulu yoğun olarak diğer ülkelerin vatandaşlarına da tıp eğitimi vermektedir. Bu çerçevede, 2004-2005 eğitim döneminde yirmi yedi ülkeden 10.529 öğrencinin bu okulda kayıtlı olduğu görülmektedir.⁵² 2012-2013 dönemi tespitlerine göre, Küba tıp fakültelerinde eğitim gören yabancı ülke vatandaşlarının dış hekimliği ve hemşirelik dâhil tüm alanlardaki toplam sayısı 14.263'tür.⁵³ Bu okul, kuruluşundan sonraki on dört yıl içerisinde 123 ülke vatandaşı 11.000 hekimi yetiştirmiştir.⁵⁴

Günümüzde Küba'nın tıp eğitim modeli, yüksek öğretim pedagoji modeli ile sağlık hizmeti eğitimi modelinin bir birleşimidir. Tıp eğitimi müfredatı ülke nüfusunun sağlık sorunlarını ve ihtiyaçlarını esas almıştır. Küba sağlık sisteminin esas unsurları ise sağlık bakım birimleri, hijyen ve epidemiyoloji birimleri, sosyal yardım birimleri ile araştırma enstitüleri ve tıp alanındaki üniversitelerdir.⁵⁵ Küba'nın tıp alanındaki eğitim kurumlarından 1959-2011 döneminde 247.927 sağlık personeli mezun olmuştur. Bunlardan 114.250'si hekim, 16.957'si stomatolog (ağız ve diş sağlığı uzmanı), 64.620'si hemşire ve hastabakıcıdır. Ayrıca, 51.279 kişi sağlık teknolojisi, 821 kişi de sağlık psikolojisi alanında yetiştirilmiştir. 2011-2012 döneminde on üç tıp fakültesinde altı yıllık eğitim almak üzere toplam 54.027 Kübalının kayıtlı olduğu görülmektedir.⁵⁶

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) rakamlarına göre Küba'da 1990 yılında her bin kişiye 3,4 doktor düşerken bu oran 2010 yılında 6,7'ye yükselmiştir. Diğer bir ifade ile bu ülkede yaklaşık olarak her 150 kişiye bir hekim düşmektedir. Dünyanın önde gelen ekonomik-politik aktörlerine bakıldığında bu oranların; Çin'de (2010) 1,456, Fransa'da (2012) 3,18, Almanya'da (2011) 3,806, Japonya'da (2010) 2,297, Norveç (2011) 3,739, Rusya Federasyonu'nda (2006) 4,309, İsviçre'de (2011) 3,938, ABD'de (2011) 2,452 olduğu görülmektedir. Türkiye'de ise bu oran 2011 yılı tespitlerine göre 1,711'dir.⁵⁷

Küba'nın Tıp Misyonları

Küba günümüzde tıp diplomasisini birkaç usulle sürdürmektedir. Bunlardan ilki; ev sahibi ülkede tedavi hizmetlerinin sağlanması ve o ülkenin sağlık personelinin eğitilmesi amacıyla yurt dışına sağlık personeli gönderilmesidir.⁵⁸ İkinci olarak doğal afetlerde kurtarma faaliyetlerine iştirak edilmesi de Küba'nın titizlikle takip ettiği diğer bir yaklaşımdır. Öte yandan, Küba'da da doğrudan tıbbi tedavi hizmeti sağlanmakta, yine Küba'da ve ev sahibi ülkede tıp ve genel sağlık eğitimi hizmetleri verilmektedir.⁵⁹

51 "Historia de ELAM", <http://instituciones.sld.cu/elam/historia-de-la-elam/> (Erişim Tarihi 13 Nisan 2015).

52 Michele Frank ve Gail A. Reed, "Doctors for the (Developing) World", *MEDICC Review*, CiltVII, No.8, August/September 2005, s.3.

53 "Anuario Estadístico de Salud 2012", Ministerio de Salud Pública, La Habana, Abril 2013, http://files.sld.cu/dne/files/2013/04/anuario_2012.pdf, s. 189 (Erişim Tarihi 07 Mayıs 2015).

54 Olga Santos, "Ban Ki-Moon: Cuba has the most advanced medical school in the world", 30.01.2014, http://english.pravda.ru/health/30-01-2014/126727-ban_ki_moon_elam-0/ (Erişim Tarihi 03 Mayıs 2015).

55 Perea ve Mainegra, "La Educacion Medica Cubana", s.293, 294, 299.

56 Ibid., s.301.

57 WHO, "Physician Density (per 1000 population)", <http://apps.who.int/gho/data/node.main.A1444> (Erişim Tarihi 19 Nisan 2015).

58 Marrogi ve al-Dulaimi, "Medical Diplomacy in Achieving", s.126, 127.

59 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.276.

Bu bağlamda Küba hükümeti tarafından, 1961-2008 yılları arasında 103 ülkeye, 113.585 Kübalı sağlık görevlisi gönderilmiştir. 2008 yılı itibarıyla 70 ülkede 30 bin Kübalı sağlık çalışanın görev yaptığı tespit edilmiştir.⁶⁰ 2014 yılı tespitlerine göre son elli yıllık süreçte bu proje kapsamında görev almış Kübalıların sayısı 132 bin rakamına yaklaşmıştır. Aynı yıl itibarıyla, Küba dışındaki ülkelerde görev yapan Kübalı sağlık personelinin sayısı ise 25.000'i hekim olmak üzere yaklaşık 50 bin kişidir.⁶¹

Küba iyi yetişmiş afet kurtarma personeli ile dünyanın çeşitli bölgelerinde meydana gelen afetlere kısa sürede müdahale edebilecek yetkinliğe ulaşmış durumdadır. Şili'de 1960 yılında yaşanan depremlerde bu ülkeye hekim ve yardımcı tıp personeli gönderilmiş, 1970 yılında Peru'ya, 1971 yılında yine Şili'ye, 1972 ve 1974 yıllarında ise Nikaragua'ya afet destek yardımlarında bulunulmuştur. Son yıllarda Kübalı sağlık personeli Haiti, Bolivya, Peru ve Venezuela gibi birçok Latin Amerika ülkesinin yanı sıra Ermenistan, İran, Türkiye, Ukrayna, Beyaz Rusya, Çin, Pakistan ve Endonezya'da meydana gelen çeşitli afetlerde görev almışlardır.⁶² Bu bağlamda 2005 yılında ABD'de meydana gelen Katrina kasırgası ardından Küba'da "Henry Reeve Acil Durum Birimi" kurulmuş ve Küba hükümeti tarafından afet sonrasında bölge halkına destek hizmetleri sağlamak için ABD'ye 1586 personel ve 36 ton tıbbi malzemeden oluşan yardım projesi teklif edilmiştir. Ancak dönemin ABD Başkanı George W. Bush tarafından bu öneri reddedilmiştir. Bahse konu acil durum birimi daha sonra Haiti, Pakistan, Şili ve dünyanın değişik bölgelerinde on iki projede afet sonrası destek hizmeti sağlamıştır.⁶³

Küba sağlık eğitim sisteminin önde gelen kurumu olan ELAM'da binlerce yabancı devlet vatandaşına tıp eğitimin verilmesinin yanı sıra Küba tarafından başta Afrika olmak üzere farklı ülkelerde on iki tıp fakültesinin kurulmasına katkı yapılmıştır.⁶⁴ Bu fakültelerin kurulduğu ülkeler arasında 1976-2012 dönemi itibarıyla Yemen, Guyana, Etiyopya, Gine Bissau, Uganda, Ekvador Ginesi, Gana, Gambia, Haiti ve Venezuela bulunmaktadır. Venezuela'daki tıp fakültesi 2005 yılında, "Mahalle İçi Misyonu" (*La Misión Barrio Adentro*) projesi çerçevesinde kurulmuştur.⁶⁵

Küba'nın sağlık hizmetleri götürdüğü ve bu alanda işbirliği yaptığı ülkeler arasında; Amerika kıtasında Bolivya, Venezuela, Guatemala, Nikaragua, Dominika, Haiti, Honduras, Paraguay, Belize, Surinam, Antigua ve Barbuda, Jamaika; Afrika kıtasında Cezayir, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Çad, Eritre, Gabon, Gambia, Gana, Gine-Bissau, Gine Cumhuriyeti, Ekvador Ginesi, Kongo Brazzaville, Mali, Namibya, Nijer, Ruanda, Sierra Leone, Swaziland; Okyanusya kıtasında Doğu Timor, Solomon Adaları; Asya'da Vietnam ve Pasifik Okyanusu'nda Kiribati yer almaktadır.⁶⁶ Bu bağlamda Küba, 2005 yılı tespitlerine göre Amerika kıtasında yirmi dokuz, Afrika'da otuz bir, Ortadoğu'da üç, Doğu Asya ve Pasifik bölgesinde iki, Avrupa'da üç devlet ile sağlık alanında işbirliği yapmış durumdadır.⁶⁷

60 Feinsilver, "Médicos por", s.120.

61 Onaisys Fonticoba, "Cuba teine medicos por todo el mundo", 25 Marzo de 2014, <http://www.granma.cu/cuba/2014-03-25/cuba-tiene-medicos-por-todo-el-mundo> (Erişim Tarihi 03 Mayıs 2015).

62 Julie M. Feinsilver, "Fifty Years of Cuban Medical Diplomacy: From Idealism to Pragmatism", *Cuban Studies*, Guest Editors: Catherine Krull & Soraya Castro Mariño, University of Pittsburg Press, U.S.A., 2010, s.89-90; Enrique Beldarraín Chaple, "La salud Pública en Cuba y su experiencia internacional (1959-2005)", *Historia, Ciencias, Saude -Manguinhos*, Cilt 13, No.3, Rio de Janeiro, jul. -sep. 2006, s.710.

63 John M. Kirk, "El Internacionalismo médico de Cuba: dónde está el secreto?" *Temas*, No.1, Julio-Septiembre 2012, s.86-87.
64 "Historia de ELAM".

65 Perea ve Mainegra, "La Educacion Médica Cubana", s.297.

66 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.277; Chaple, "La salud Pública", s.710.

67 "Países en los que Cuba presta colaboración en salud según regiones", Diciembre 2005, Biblioteca Médica Nacional, <http://www.sld.cu/sitios/bmn/temas.php?idv=12630> (Erişim Tarihi 07 Mayıs 2015).

Venezuela, Küba'nın doktorları ve sağlık personeli vasıtasıyla son yıllarda önemli yardımlarda bulunduğu ve sağlık sistemine ciddi katkılar yaptığı bir ülkedir. Venezuelalı bazı doktorların hastalara bakmayı reddettiklerinde Kübalı doktorlar Venezuelalı hastalar için çare olmuşlardır.⁶⁸ Venezuela özellikle Hugo Chávez döneminde fakir halk kesimlerine yönelik bir seri sosyal proje başlatmıştır. Bu süreçte Küba'dan da yardım almış ve Kübalı sağlık görevlileri "Mahalle içi Misyonu",⁶⁹ "Mucize Operasyonu" ve diğer projelerde Venezuela'da görev yapmışlardır.

Küba ve Venezuela işbirliği ile 2004 yılında bir *Latin Amerika için Bolivarcı İttifak* (ALBA-*Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América*)⁷⁰ girişimi olarak başlatılan "Mucize Operasyonu" geniş bir coğrafyayı kapsamına dâhil etmiştir. Bu proje çerçevesinde, Venezuela'da kurulan ve Kübalı hekim, hemşire ve teknisyenlerin görev yaptığı yirmi altı göz tedavi merkezinde göz rahatsızlığı olan on binlerce Latin Amerikalı ve Karayiplinin yanı sıra İtalya ve Portekiz'den gelen hastaların da tedavileri yapılmıştır. Mucize Operasyonu, projenin başlamasından on yıl sonra Latin Amerika ve Karayipler bölgesinde açılan merkezlerin yanı sıra Asya ve Afrika'daki otuz bir ülkede faaliyetlerini sürdürmektedir.⁷¹

Küba'nın sağlık hizmetleri yukarıda bahsedilen ülkelerle de sınırlı kalmamıştır. Küba tarafından, Çernobil nükleer felaketinden etkilenen ve sızan radyasyona bağlı rahatsızlıklara maruz kalan 18.000 Rus ve Ukraynalıya parasız olarak tedavi hizmeti sağlanmıştır.⁷² 1990 yılında 139 kişilik ilk "Çernobil Çocukları" grubu Havana'ya gelmiştir. Bu çerçevede Küba her yıl başta kanser türleri olmak üzere çeşitli rahatsızlıklara maruz kalmış ortalama 700-800 kişinin tedavisini yapmaya devam etmektedir.⁷³

Batı Afrika'da Ebola ile Mücadele

Küba'nın sağlık elçileri vasıtasıyla aktif olarak yer aldığı bir başka proje de ebola salgınlarına karşı mücadeledir. 2014 yılı Mart ayında Batı Afrika ülkelerinden Gine'de Ebola salgını ortaya çıkmış ve yine aynı bölgede bulunan Sierra Leone ve Liberya'ya da yayılmıştır. Geçmiş yıllarda görülenlerden daha büyük çaplı olan bu salgında Nijerya ve Senegal de etkilenmekle birlikte bu ülkelerde hastalık sınırlandırılmış, ancak aynı yılın sonlarında Mali'de de salgın tespit edilmiştir.⁷⁴ Dünya Sağlık Örgütü'nün 15 Nisan 2015 tarihinde yayımlanmış olduğu "Ebola Durum Raporu" verilerine göre salgından en çok etkilenen ülkelerden Gine'de 2.346, Liberya'da 4.486, Sierra Leone'de ise 3.857 kişi hayatını kaybetmiştir. Hastalıkla mücadele çalışmalarına katılan 864 sağlık görevlisinden 503'ü de hayatını kaybedenler arasındadır. Öte yandan, İspanya, İngiltere ve ABD'de de Ebola vakaları rapor edilmiştir.⁷⁵

68 Hugo Chávez, *Örümcekçinin Hikâyeleri*, Orlando Oramas Leon, Jorge Legañoa (Der) ve Berna Talun Ögüten (Çev.), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2014, s. 137, 168-169.

69 Bkz. Morelva Leal Jerez, "La Salud Revolucionaria: El Caso Barrio Adentro", *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales*, Cilt 13, No.3, (sep.-dic) 2007, s.161-167.

70 Bu kuruluş adını 2009 yılında ALBA-TCP, Latin Amerika için Bolivarcı İttifak-Halkların Ticaret Antlaşması olarak değiştirmiştir.

71 W.T. Whitney Jr., "Cuba's "Operation Miracle" celebrated throughout Latin America", <http://peoplesworld.org/cuba-s-operation-miracle-celebrated-throughout-latin-america/> (Erişim Tarihi 30 Nisan 2015).

72 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.278.

73 Mauricio Vicent, "Cuba sigue tratando a 'niños de Chernobil' 20 años despues", *El País*, 6.4.2009, http://elpais.com/diario/2009/04/06/sociedad/1238968811_850215.html (Erişim Tarihi 07 Mayıs 2015).

74 Taji Salaam-Blyther, "U.S. and International Health Response to the Ebola Outbreak in West Africa", Congressional Research Service, October 29, 2014, <http://fas.org/sgp/crs/row/R43697.pdf>, s.1 (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).

75 WHO, "Ebola Situation Report", 7 January 2015, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/147112/1/road-mapsitrepre_7Jan2015_eng.pdf, s.2, 11 (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).

Küba 2014 yılında başlayan ebola salgınıyla mücadele etmek üzere İngiltere'den sonra en büyük sağlık ekibini Sierra Leone ve Gine'ye göndermiştir. Dünya Sağlık Örgütü'nün bütün ülkelere yaptığı çağrının ardından Küba, bahse konu salgının olduğu bölgeye sağlık personeli gönderen ilk ülkeler arasında yer almıştır. Kübalı sağlık personelinin Ebola virüsünden etkilenenler de olmuştur.⁷⁶ Salgın bölgesinde görev yapan Kübalı sağlık personelinin iyi yetişmiş olmalarının yanı sıra Ebola kurbanlarına yardım etme konusunda sergiledikleri istek de dikkat çekmiştir. Küba ekibinin bölgedeki çalışmaları, Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Margeret Chen'in, "Küba hükümetine ve bu sağlık profesyonellerine, tarihin en büyük ebola vakasını önlemek konusunda bize yaptıkları yardımlarından dolayı son derece müteşekkirim" sözleriyle ifade edilen övgüsüne mazhar olmuştur.⁷⁷ Öte yandan, Küba'nın ebola salgınında yaptığı önemli katkılar ABD tarafından da olumlu değerlendirmelerle karşılanmıştır. Dışişleri Bakanı John Kerry, Küba'nın ebola ile mücadelede etkileyici bir çaba gösterdiğini ifade etmiştir.⁷⁸

Küba Tarzı Tıp Diplomasisi: Kayıp mı Kazanç mı?

Küba'nın bir dış politika yöntemi olarak uyguladığı tıp diplomasisi kayıplar ve kazançlar açısından da incelemeye değerdir. Küba hükümeti birçok projede yurt dışına gönderdiği hekimlerin ücretlerini ödemeye devam etmektedir. Yurt dışında çalışan Kübalı hekimler ülkelerindeki hekimlere göre daha fazla ücret almakla birlikte 2008 yılı tespitlerine göre bu ücretlerin dünya standartlarına göre çok düşük olduğu görülmektedir. Yapılan antlaşmalara bağlı olarak bu tür görevlendirmelerde bazı masraflar Venezuela örneğinde olduğu gibi ev sahibi ülke tarafından karşılanmaktadır. Bu alanda Küba'nın yaptığı diğer fazladan bir harcama ise, bazı Kübalı hekimlerin çalıştıkları ülkelere kaçmalarının neden olduğu doktor açığını kapatmak amacıyla, ülkedeki tıp eğitimine yapılan yatırımlar nedeniyle ortaya çıkmaktadır.⁷⁹ Küba'nın tıp diplomasisi nedeniyle maruz kaldığı diğer bir sorun ise, hekimlerin yurt dışında görevlendirilmesi nedeniyle iç kamuoyunda bazı hoşnutsuzlukların ortaya çıkmasıdır. Buna bağlı olarak, Küba'da bazı uzmanlık alanlarındaki hekimlerin fazla çalışmak durumunda kaldıkları ve bunun ise hizmet kalitesini düşürdüğüne dair eleştiriler de vardır.⁸⁰

Öte yandan, Küba'nın bu dış politika yöntemi, dünyanın çok farklı coğrafi şartlarında, çeşitli risk ve tehditlerin bulunduğu ülkelerde görev yapan hekim ve sağlık personeline yeni beceriler ve mesleki tecrübeler kazandırmıştır.⁸¹ Kübalı doktorlar çoğunlukla üçüncü dünya ülkelerinde, tehlikeli bölgelerde ve durumlarda, ya da doğal afetlerin neden olduğu elverişsiz şartlarda görev yapmayı öğrenmişlerdir.⁸² Bu görevlerin, Kübalı sağlık personeline bireysel ve mesleki yeterlilik açısından ciddi katkılar yaptığı bir gerçektir. Ancak, Castro yönetimleri tarafından uzun yıllardır uygulanan tıp diplomasisinin Küba'ya daha çok makro düzeyde kazançlar sağladığı görülmektedir.

Öncelikle tıp diplomasisi Küba'nın uluslararası alandaki imajını iyileştirmiştir. Küba, bu uzun soluklu projesi çerçevesinde, hem ülkesinde hem de dünyanın farklı bölgelerinde sağladığı sağlık

76 Colin Freeman, "Cuban Doctors take leading role in fighting ebola", 29 Jan 2015, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/ebola/11375422/Cuban-doctors-take-leading-role-in-fighting-Ebola.html> (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).

77 Eduardo J Gomez, "Cuba's Health Diplomacy in the age of Ebola", 14 November 2014, <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-29984688> (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).

78 John Lee Anderson, "Cuba's Ebola Diplomacy", November 4, 2014, <http://www.newyorker.com/news/daily-comment/cubas-ebola-diplomacy> (Erişim Tarihi 06 Mayıs 2015).

79 Feinsilver, "Médicos por", s.119.

80 Ibid.

81 Kirk, "El Internacionalismo médico", s.90.

82 Chaple, "La salud Pública", s.716.

hizmetleri sayesinde milyonlarca insanın gönlünü kazanmıştır. Ev sahibi ülkelerde ortaya çıkan Küba algısı ve sağlık alanındaki sorunların çözülmesinde Küba tarafından bu hükümetlere verilen destek uluslararası alanda Küba'ya siyasi kazanımlar da sağlamıştır.⁸³ Bu çerçevede, Guatemala ve Honduras ile ilişkiler tıp diplomasisi sayesinde düzeltilmiştir. Küba'nın 1998 yılındaki Mitch kasırgasından sonra afet bölgesine çok sayıda hekim ve sağlık görevlisi göndermesinin ardından Guatemala 1998 yılında, Honduras ise 2002 yılında Küba ile ilişkilerini normalleştirmişlerdir.⁸⁴

Küba günümüzde tıp diplomasisinde dünyanın en önemli aktörlerinden biri haline gelmiştir. Dünyanın birçok ülkesine hekim göndererek uyguladığı tıp diplomasisi sayesinde bir yandan insani ihtiyaçlara hitap ederken diğer yandan da uluslararası ilişkilerde alternatif yöntemlerin de uygulanabileceğini göstermiştir.⁸⁵ Küba, sağlık hizmetleri alanındaki uluslararası girişimleri sayesinde, ABD'nin yaptırımlarına karşı Birleşmiş Milletler nezdinde sürdürdüğü mücadelede Genel Kurul'un desteğini kazanmıştır. Genel Kurul'da yapılan oylamalar 1990'ların başlarından itibaren artan oranda Küba lehine ve ABD politikası aleyhine sonuçlanmıştır.⁸⁶ Böylelikle, ABD'nin 1961 yılından itibaren uygulamaya başladığı ambargo ve izolasyon politikalarıyla mücadele etme konusunda tıp diplomasisi iyi bir "Küba yöntemi" olmuştur. Erisman'a göre bu yumuşak güç politikası, Küba'nın uluslararası nüfuz kazanabileceği ve böylelikle ABD'nin bu ülkedeki rejimi değiştirme çabalarını olumsuz etkileyebileceği endişesiyle Washington yönetimini karşı tedbirler almaya da sevk etmiştir.⁸⁷ Bu bağlamda ABD 2006 yılında; ülke dışında çalışan Kübalı doktorlara kısa sürede vize vermeye imkân sağlayan bir program başlamıştır.⁸⁸

Küba'nın geçmişte tıp diplomasisi sayesinde diğer devletlerle kurduğu iyi ilişkiler bu günkü dış politikasını, ekonomik ve ticari ilişkilerini de kolaylaştırmaktadır. Küba Devlet Başkanı Raúl Castro'nun Mayıs 2015 başlarında gerçekleştirdiği Cezayir ziyareti bunun güncel örneklerinden birisidir. Castro, ülkesinin yarım asırlık müttefiklerinden Cezayir'e son beş ayda gerçekleştirdiği ikinci resmi ziyaretinde, iki devlet arasındaki ilişkileri "emsali görülmemiş bir düzeye çıkarma" düşüncesini taşımaktadır. Bu bağlamda Küba ve Cezayir arasında ekonomi, enerji, eğitim ve sağlık alanlarındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki çalışmalar yeni bir boyut kazanmıştır.⁸⁹

Küba bütün bu siyasi, psikolojik ve teknik kazanımların yanı sıra tıp diplomasisi sayesinde ekonomik kazanç da sağlamıştır. Venezuela ile yapılan "Petrol Karşılığı Doktor" anlaşması bunun önemli bir örneğidir. 2006 yılı verilerine göre, diğer ülkelere verilen sağlık hizmeti karşılığında elde edilen 2,3 milyar dolar gelir, toplam ihracat gelirlerinin %28'ine ulaşmıştır. Bu miktar, Küba'nın nikel ve kobalt ihracatının toplamından ve turizm gelirlerinden fazladır.⁹⁰ Küba'nın tıbbi malzeme ihracından sağladığı gelir de ekonomisine katkı yapmaktadır. 2009 yılında sadece ALBA ülkelerine yapılan tıbbi malzeme satışlarında bir önceki yıla göre %22 oranında artış sağlandığı görülmektedir.⁹¹

83 Feinsilver, "Médicos por", s.121.

84 John M. Kirk ve H. Michael Erisman, *Cuban Medical Internationalism*, Palgrave Macmillan, 1st Printing, U.S.A, 2009, s.172.

85 Pol De Vos *et.al.*, "Cuba's International cooperation in health: An overview", *International Journal of Health Services*, Cilt 37, No.4, s.358, 2007.

86 Feinsilver, "Médicos por", s.121.

87 Erisman, "Brain Drain Politics", s.269.

88 Feinsilver, "Médicos por", s.119.

89 Javier Garcia, "Cuba's Raul Castro visits Argelia", May 4, 2015, <http://www.laht.com/article.asp?ArticleId=339070&CategoryId=14510> (Erişim Tarihi 04 Mayıs 2015).

90 Feinsilver, "Médicos por", s.121.

91 Maye Primera, "Los médicos, la materia prima exportable de Cuba", *El País*, 17 May 2013, http://internacional.elpais.com/internacional/2013/05/17/actualidad/1368753691_774019.html (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).

Tıp diplomasisi sayesinde Küba'nın kapsamlı sağlık politikasının bazı uyarlamalarının ülke dışında yerleştirilmiş olması⁹² bu tür ticari ilişkilerde Küba'ya avantaj sağlamaktadır.

Bu dış politika yaklaşımı, diğer niteliklerinin yanı sıra başarılı bir ekonomi politikası haline gelmiştir. Zira bu alanda yapılan ikili anlaşmalar çerçevesinde ekonomik karşılıklar elde edilmektedir. Öte yandan, Kuzey Amerikalılar Küba'da tıp eğitimini artık paralı olarak almaya, diğer yabancı öğrenciler ise uzmanlık eğitimi için para ödemeye başlamışlardır. Ayrıca Küba, Ukrayna hükümeti tarafından Çernobil mağdurlarının tedavi giderlerinin karşılanmasını da beklemektedir.⁹³ Bazı Afrika ülkeleri ise vatandaşlarının bedeli karşılığında Küba'da tıp eğitimi almaları ve diğer sağlık hizmetleri için Havana yönetimi ile anlaşmalar yapmaktadırlar.⁹⁴

Küba hükümeti son dönemde, tıp alanındaki girişimlerini zengin ülkelere yönelik olarak artıracığını duyurmuştur. Bu kapsamda 2012 yılından itibaren Kübalı doktorlar Katar'da görev yapmaya başlamışlar ve bu ülkede yetmiş beş yataklı bir hastane kurmuşlardır.⁹⁵ Öte yandan Suudi Arabistan yönetimi, yüz yirmi Kübalı doktorun ülkede çalışması için Küba ile 2013 yılında bir anlaşma yapmış, aynı yılın sonunda ise daha fazla sağlık personeli gönderilmesi konusunda ikinci bir anlaşma imzalanmıştır.⁹⁶ 2015 yılı Mart ayında Küba ile sağlık alanında işbirliği anlaşması imzalayan ülkeler arasında diğer bir körfez ülkesi olan Bahreyn de katılmıştır.⁹⁷

Küba'nın sağlık hizmeti verdiği ülkeler açısından bakıldığında, Küba tıp diplomasisi Üçüncü Dünya ülkelerinin refahına katkı yapmıştır.⁹⁸ Küba'nın tıp diplomasisi, kalkınmakta olan ülkelere kısıtlı imkânlarla sahip çok sayıda insanın sağlık durumlarının iyileştirilmesine katkı sağlamış olmasının yanı sıra halen çok sayıda ülkede, milyonlarca insanın hayatlarını etkilemeye devam etmektedir. Öte yandan, bahse konu politikaları daha sürdürülebilir kılmak için yine bu ülkelerin binlerce vatandaşı Küba'da tıp eğitimi almıştır. Küba burslar vermek suretiyle yabancı öğrenci eğitimlerini sürdürmektedir.⁹⁹

Günümüzde tıp diplomasisi Küba dış politikasının önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Küba sağlık sisteminin gelişmişliğinin de bir sonucu olan bu dış politika yaklaşımı, Küba'ya uluslararası prestij ve siyasi sermaye kazandırmıştır.¹⁰⁰ Bu dış politika yaklaşımı aynı zamanda Küba'nın uluslararası bir aktör olmasına da katkı yapmıştır.¹⁰¹

Küba yaklaşık elli yıldır uyguladığı tıp diplomasisi sayesinde çok sayıda ülke ile ikili ilişkiler kurmuştur. Özellikle ABD tarafından Castro yönetimine karşı uygulanan ambargo ve izolasyon politikası devam ederken yüzden fazla ülkede gerçekleştirilen bu faaliyetler ile Küba'nın dünyanın farklı bölgelerinde görünür olması sağlanmıştır. İdeolojik, siyasi ve insani güdülerle başlatılan bu kapsamlı girişim sayesinde Küba, özellikle Latin Amerika ve Afrika'da yürütülen projelerde diğer ülke halklarına doğrudan ulaşmayı, onların kalplerini ve akıllarını kazanmayı başarmıştır.

92 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.276.

93 Kirk, "El Internacionalismo médico", s.90.

94 Rolando Cartaya, "La medicina cubana se vende en valija diplomatica", Mayo 31, 2012, <http://www.martinoticias.com/content/cuba-africa-ayuda-enfermedad/11597.html> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2012).

95 Kirk, "El Internacionalismo médico", s.90.

96 Daniel Shane, "Saudi to import more Cuban doctors", 27.11.2013, <http://www.arabianbusiness.com/saudi-import-more-cuban-doctors-528281.html> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).

97 "Inician Cuba y Baréin cooperacion en la esfera de la salud", <http://www.cubaminrex.cu/es/inician-cuba-y-barein-cooperacion-en-la-esfera-de-la-salud> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).

98 Kirk, "El Internacionalismo médico", s.90.

99 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.282.

100 Feinsilver, "Médicos por", s.107.

101 Feinsilver, "Cuba's Medical", s.273.

Kaynakça

- Ahlberg, Kristin L. ve Adam M. Howard (der.). "Human Rights and Humanitarian Affairs", *Foreign Relations of the United States, 1977-1980*, Vol II, USA Government Printing Office, Washington, 2013, <http://static.history.state.gov/frus/frus1977-80v02/pdf/frus1977-80v02.pdf> (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).
- Anderson, John Lee. "Cuba's Ebola Diplomacy", November 4, 2014, <http://www.newyorker.com/news/daily-comment/cubas-ebola-diplomacy> (Erişim Tarihi 06 Mayıs 2015).
- Berridge G.R. ve Alan James. *A Dictionary of Diplomacy*, Palgrave, 1st Publishing, Great Britain, 2001.
- Bliss, Katherine E. "Health Diplomacy of Foreign Governments", Center for Strategic & International Studies (CSIS), May 2011, http://csis.org/files/publication/111222_Bliss_HealthDiplomacy_Web.pdf, (Erişim Tarihi 10 Nisan 2015).
- Bourne, Peter G. "A Partnership for International Healthcare", *Public Health Reports*, March-April 1978, Cilt 93, No.2, s.114-123, <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1431875/pdf/pubhealthrep00143-0012.pdf> (Erişim Tarihi: 11 Nisan 2015).
- Cartaya, Rolando. "La medicina cubana se vende en valija diplomatica", Mayo 31, 2012, <http://www.martinoticias.com/content/cuba-africa-ayuda-enfermedad/11597.html> (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2012).
- Castañeda, Jorge G. *Compañero: The Life and Death of Che Guevara*, Vintage Books, 1st Edition, U.S.A., 1998.
- Castro, Fidel. *La Historia me absolverá y otros discursos*, Ministerio del Poder Popular para la Comunicación y Información, Venezuela, 2009.
- Catz, Rebecca et.al. "Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization", *The Milbank Quarterly*, Cilt 89, No.3, 2011, s.503-523.
- Chaple, Enrique Beldarraín. "La salud Pública en Cuba y su experiencia internacional (1959-2005)", *Historia, Ciencias, Saude - Manginhos*, Cilt 13, No.3, Rio de Janeiro, 2006, s.709-716.
- Chávez, Hugo. *Örümcekçinin Hikâyeleri*, Orlando Oramas Leon (Der.), Berna Talun Ögüten (çev.), Everest Yayınları, 1. Basım, İstanbul, 2014.
- De Vos, Pol et.al. "Cuba's International Cooperation in Health: An Overview", *International Journal of Health Services*, Cilt 37, No.4, 2007, s.761-776.
- "Editorials", *Scope (World Medical Missions)*, Cilt 8, No.5, Nov-Dec. 1971.
- Erisman, H. Michael. "Brain Drain Politics: The Cuban Medical Professional Parole Programme", *International Journal of Cuban Studies*, No.4.3 & 4.4, Autumn/Winter 2012.
- Erman, Kubilayhan. *Latin Amerika ve İspanya Üzerine Güncel Çalışmalar*, Gece Kitaplığı, 1. Baskı, Ankara, 2015.
- Ewans, Graham & Jeffrey Newnham. *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*, Gökkuşbu Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2007.
- Feinsilver, Julie M. "Cuba's Medical Diplomacy", *A Changing Cuba in a Changing World*, Compiled by Mauricio A. Font, Bildner Center for Western Hemisphere Studies, New York, 2008.
- Feinsilver, Julie M. "Fifty Years of Cuban Medical Diplomacy: From Idealism to Pragmatism", *Cuban Studies*, Guest Editors: Catherine Krull & Soraya Castro Mariño, University of Pittsburg Press, U.S.A., 2010.
- Feinsilver, Julie M. "Médicos por petróleo", *Nueva Sociedad*, No.216, Julio-Agosto 2008, s.107-122.
- Fidler, David P. "Assessing the Foreign Policy and Global Health Initiative", *Chatham House Briefing Paper*, June 2011, https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/0611bp_fidler.pdf (Erişim Tarihi 24 Ocak 2016).
- Fonticoba, Onaisys. "Cuba teine medicos por todo el mundo", 25 Marzo de 2014, <http://www.granma.cu/cuba/2014-03-25/cuba-tiene-medicos-por-todo-el-mundo>, (Erişim Tarihi 03 Mayıs 2015).
- Frank, Michele & Gail A. Reed. "Doctors for the (Developing) World", *MEDICC Review*, Cilt VII, No.8, August/September 2005, s.2-4.
- Freeman, Colin. "Cuban Doctors take leading role in fighting ebola", 29 Jan 2015, <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/ebola/11375422/Cuban-doctors-take-leading-role-in-fighting-Ebola.html>, (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).

- Furtak, Robert K. "Cuba: un cuarto de siglo de politica exterior revolucionaria" *Foro Internacional*, Cilt 25, No.4, 1985, s.343-361.
- García, Gregorio Delgado & Elena López Serrano. *La salud pública y la juventud en el pensamiento del "Che" Guevara*, La Oficina del Historiador del MINSAP, Habana, 1997.
- Garcia, Javier. "Cuba's Raul Castro visits Argelia", May 4, 2015, <http://www.laht.com/article.asp?ArticleId=339070&CategoryId=14510>, (Erişim Tarihi 04 Mayıs 2015).
- Gomez, Eduardo J. "Cuba's Health Diplomacy in the age of Ebola", 14 November 2014, <http://www.bbc.com/news/world-latin-america-29984688>, (Erişim Tarihi 2 Mayıs 2015).
- Gurel, Ogan. "Medical Diplomacy: A Brief Outline", <https://ogangurel.wordpress.com/tag/medical-diplomacy/>, (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).
- "Historia de ELAM", <http://instituciones.sld.cu/elam/historia-de-la-elam/>, (Erişim Tarihi 13 Nisan 2015).
- "Inician Cuba y Baréin cooperacion en la esfera de la salud", <http://www.cubaminrex.cu/es/inician-cuba-y-barein-cooperacion-en-la-esfera-de-la-salud>, (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).
- Jerez, Morelva Leal. "La Salud Revolucionaria: El Caso Barrio Adentro", *Revista Venezolana de Economía y Ciencias Sociales*, Cilt 13, No.3, 2007, s.161-167.
- Kapani, Münci. *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, 30. Baskı, İstanbul, 2012.
- Kirk, John M. & H. Michael Erisman. *Cuban Medical Internationalism*, Palgrave Macmillan, 1st Printing, U.S.A, 2009.
- Kirk, John M. "El Internacionalismo médico de Cuba: ¿dónde está el secreto?" *Temas*, N.1, Julio-Septiembre 2012.
- "Lecciones de La Revolucion, La Crisis de los misiles y la respuesta de Cuba", *Debates*, 21 de Octubre 2011.
- Leogrande, William M. *Cuba's Policy in Africa, 1959-1980*, Institute of International Studies, University of California, Berkeley, 1980.
- Marrogi J. & Saadoun al-Dulaimi. "Medical Diplomacy in Achieving U.S. Global Strategic Objectives", *Joint Force Quarterly (JFQ)* 74, 3rd Quarter, 2014, s.124-130.
- Ministerio de Salud Pública, "Anuario Estadístico de Salud 2012", La Habana, Abril 2013, http://files.sld.cu/dne/files/2013/04/anuario_2012.pdf (Erişim Tarihi: 07 Mayıs 2015).
- Moskowitz, Jeff. "Can Israil's Medical diplomacy Make it the Cuba of the Middle East", March 26, 2015, <http://tabletmag.com/jewish-news-and-politics/189770/israel-medical-diplomacy>, (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).
- Nye, Joseph. "Think Again: Soft Power", 23.02.2006, <http://foreignpolicy.com/2006/02/23/think-again-soft-power/>, (Erişim Tarihi 23 Mayıs 2015).
- "Países en los que Cuba presta colaboración en salud según regiones", Diciembre 2005, Biblioteca Médica Nacional, <http://www.sld.cu/sitios/bmn/temas.php?idv=12630>, (Erişim Tarihi 07 Mayıs 2015).
- Pattengale, Jerry. "Christian Physicians in the Roman Empire", *Green Scholars Initiative Lecture Series*, December, 2012, http://www.gordonconwell.edu/resources/documents/1DrPmanuscript_Final.pdf (Erişim Tarihi 11 Nisan 2015).
- Paulissian, Robert. "Medicine in Ancient Assyria and Babylonia", *Journal of Assyrian Academic Studies*, Cilt V, No.1, April 1991, s.3-51, <http://www.jaas.org/edocs/v5n1/Paulissian.pdf> (Erişim Tarihi 10 Nisan 2015).
- Perea, Ramón Salas & Arlene Salas Mainegra. "La Educacion Medica Cubana. Su Estado Actual", *Revista de Docencia Universitaria*, Cilt.10 (Numero Especial), 2012, s.293-329.
- Primera, Maye. "Los médicos, la materia prima exportable de de Cuba", *El País*, 17 May 2013, http://internacional.elpais.com/internacional/2013/05/17/actualidad/1368753691_774019.html, (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).
- Salaam-Blyther, Taji. "U.S. and International Health Responsesto the Ebola Outbreak in West Africa", Congressional Research Service, October 29, 2014, <http://fas.org/sgp/crs/row/R43697.pdf>, (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).

- Santos, Olga. "Ban Ki-Moon: Cuba has the most advanced medical school in the world", 30.01.2014, http://english.pravda.ru/health/30-01-2014/126727-ban_ki_moon_elam-0/, (Erişim Tarihi 03 Mayıs 2015).
- Shane, Daniel. "Saudi to import more Cuban doctors", 27.11.2013, <http://www.arabianbusiness.com/saudi-import-more-cuban-doctors-528281.html>, (Erişim Tarihi 14 Mayıs 2015).
- Telea, Marius. "Medical Care in Byzantium from Mission to Devotion", *European Journal of Science and Theology*, Cilt 8, Supplement 2, September 2012, s.151-162.
- Thompson, Tommy G. "The Cure for Tyranny", *The Boston Globe*, October 24, 2005, http://www.boston.com/yourlife/health/other/articles/2005/10/24/the_cure_for_tyranny/ (Erişim Tarihi 11 Nisan 2005).
- Valdes, Nelson P. "The Cuban Revolution", *Latin America, Its Problems and its Promise*, Jan Knippers Black (der.), Westview Press, U.S.A, 2011.
- Vicent, Mauricio. "Cuba sigue tratando a 'niños de Chernobil' 20 anos despues", *El País*, 6.4.2009, http://elpais.com/diario/2009/04/06/sociedad/1238968811_850215.html, (Erişim Tarihi 07 Mayıs 2015).
- Whitney Jr. W. T. "Cuba's "Operation Miracle" celebrated throughout Latin America", <http://peoplesworld.org/cuba-s-operation-miracle-celebrated-throughout-latin-america/>, (Erişim Tarihi 30 Nisan 2015).
- WHO. *Ebola Situation Report*, 7 January 2015, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/147112/1/roadmapsitre_7Jan2015_eng.pdf, (Erişim Tarihi 02 Mayıs 2015).
- WHO. *Global Health Diplomacy*, <http://www.who.int/trade/diplomacy/en/>, (Erişim Tarihi 20 Ocak 2016).
- WHO. "Physician Density (per 1000 population)" <http://apps.who.int/gho/data/node.main.A1444>, (Erişim Tarihi 19 Nisan 2015).
- Zvogbo, C. J. "Medical Missions: A Neglected Theme in Zimbabwe's History 1893-1957", *Zambezia Journal*, Cilt 13, No.2, 1986, s.109-118.